

Dr. Békefy Lajos PhD

A problémakezelő-személyiségfejlesztő börtönpasztoráció néhány elvi és gyakorlati kérdése (I. rész)

„A lelkigondozás integráló tudomány és tevékenység”¹. Különböző szempontokat és szemléletmódokat kell tudnunk alkalmazni egy-egy adott helyzetre. A komplex helyzetekre a börtönvilágban, a fogvatartottak között csak komplex módon lehet jó feleletet adni. A Rich² meghatározása szerint a teológia és a humán tudományok, az ember és az Isten, a terápia és a vigasztalás/értelmezés szolgálata, akár az egyéni, akár a társadalmi struktúrák szempontjából is nézzük őket, de ide vehetjük a pszichológiát és a szociológiát is, arra keressük a választ, *hogyan lehet a „strukturális gonoszt”, de az egyéni bűnt is feldolgozni, ezekkel eredményesen megküzdni.*

A lelkigondozás történetében a különböző aspektusokat mindig különféleképpen hangsúlyozták és hasznosították. Integráló tudományként a lelkigondozás valójában olyan tudomány, amelyben a feszültségek a munka és a megbízás lényegéhez tartoznak. A feszültségeknek meg van a tárgyi oka: mindenkinek különféle szakmai-tárgyi szempontot kell egyszerre szem előtt tartania. A személyi okok között az szerepel első helyen, hogy a különböző szempontokat és szemléleteket/mo-delleket személyesen is integrálni kell, ami szintén vezethet újabb feszültségek-hez, amiket eredményesen kell ismét feldolgozni. A lelkigondozói, börtönlelké-szi identitás alapvetően tartozik hozzá az egészhez. Ezt soha nem lehet „letudni”, ezt mindig ébren kell tartani, nem szabad meggyengülnie, tehát gondozni kell!

A börtönlelkigondozásban még további szempontok is megjelennek, melyek közül néhányat most sorra veszünk:

– **feladatokat munkatársak között** végzem, ezek között nevelők, pszichológusok, felügyelők vannak, akik előtt szintén el kell magyaráznom szolgálatom értelmét. Ez azt követeli meg tőlem, hogy mondanivalómat számukra is érthető nyelven adjam elő, írjam le, alapozzam meg. Ebben az összefüggésben a társadalom-tudományi háttér nagyon fontos: meg kell tudni magyaráznom és értetnem, miért fontosak a lelkész-fogvatartott közötti beszélgetések a büntetésvégrehajtás céljának mind eredményesebb megvalósítása érdekében.

1 Prof. Christof Morgenthaler, *Ein Strukturmodell von Aspekten der Gefängnisseelsorge*, Bern, 2002, kézirat gyanánt, hálás köszönettel a felhasználás lehetőségéért, 1.

2 Az előbbi pontban idézett tanulmány, 1.

– **Lelkigondozó börtönlelkészként** vagyok jelen a büntetésvégrehajtásban. Mind magamnak, mind másoknak világosan meg kell tudnom indokolni, mi az a sajátosság, amit munkámmal az egészhez hozzáadhatok. Ennek a munkának a sajátossága, hogy a beszélgetést a hit hagyománya és továbbadása alapozza meg, formálja és viszi előbbre. Ezért fontos ebben a munkában a teológiai szempont.

– A börtönpasztorációban **egyénekk**el van dolgunk, akik büntetésüket töltik, s szükségük van tanácsolásra, egyéni beszélgetésre, négy szemközti lelkigondozásra, Isten színe előtt.

– De ebben a munkában számolnunk kell bizonyos **struktúrákkal** is, társadalmi viszonyokkal, melyek az egyén életét befolyásolták/befolyásolják, meg a gonosszal, amellyel ebben a környezetben találkozhatunk. Ezek a viszonyok és struktúrák nagyon is nyilvánvalóvá lesznek, ha fellapozzuk a bűnelkövetők életrajzát.

A büntetés-végrehajtás rendszerében folytatott lelkigondozás egyszerre *feszültséget gerjeszt, de ugyanakkor igénybevevő* is. Továbbá nagyon is *összetett*. Azok az emberek, akikkel elítéltekként van dolgunk, és az a tradíció, amit képviselünk, sok tekintetben nagyon is idegenek egymás számára, nem ritkán szöges ellentétben állnak egymással: azok a történetek, jelképek, gondolatmenetek, tapasztalatok, amiket mi képviselünk, sok fogvatartottnak valóban idegen. Nyelvezetünk sem mindig érthető. Személyiségünk vonásai és életviszonyaink is gyakran egészen más jellegűek. Egy lelkigondozó ezt így fogalmazta meg Svájcban: a „*zónaváltás*”³ akkora különbség, mint a különböző időzónák között.

Egyházi-intézményi koncepciók

A német és a svájci modell

Az elmúlt két évtizedben jelentős közösségi, intézményi, szervezeti állásfoglalások láttak napvilágot külföldi egyházak, ökumenikus szervezetek részéről annak érdekében, hogy a börtönlelkigondozás elvi-teológiai, szervezeti és jogi kereteit meghatározzák. **1990-ben a svájci Bossey-ban került sor a Börtönlelkészek 2. Nemzetközi Konzultációjára**, amiről gyűjteményes kötet jelent meg „**A börtönlelkigondozás esélyei és távlatai**”⁴ címen. Az ökumenikus szempontokat és tapasztalatokat összegező munkára most nem térek ki részletesebben, csak a történeti folyamat kedvéért említem. Számunkra két hasznosíthatóbb és időben hozzáink közelebb álló egyházi modellt ismertetek részletesebben, az egyik a német protestáns börtönpasztoráció modellje 1991-ből, a másik a svájci református börtönpasztorációs modell 2002-ből.

³ Martin Maire, Zonenwechsel, Schlussarbeit Gefängnisseelsorgekurs, 1991-93

⁴ Chancen und Perspektiven der Seelsorge im Gefängnis – Ökumenische Aspekte und Erfahrungen, 2. Internationale Konsultation von Gefängnisseelsorgern, Bossey, 1990

A német protestáns modell⁶

A német modell kidolgozására Peter Rassow börtönlelkész vezetésével, az EKD (Protestáns Egyházak Németországban) Lelkigondozás a Börtönökben Osztályának megbízásából került sor.

A gazdag anyagot felölelő tanulmányok közül csak kettőt emelek ki. Az egyik a börtönlelkigondozás teológiai alapvetésével foglalkozik, a másik a börtönlelkészek feladataival és szerepével a börtönökben, a bűnüldözésben és az egyházban.

A **teológiai alapvetés**⁶ abból indul ki, hogy az egyház feladata Isten királyi uralmának az örömmüzenetét meghirdetni; tudtul adni mindenkinek az ítélet és a kegyelem evangéliumát, az Isten kiengesztelődését az embervilággal, ami kifejezésre jut a bűnbocsánatban és a szeretet megújításában. Ez érvényes a börtönök világra is. A börtönlelkigondozás megtartja lehetőségek szerint mindazokat a szolgáltatásokat, amiket az egyház egyébként is végez: az istentiszteletet, a bibliaórákat, az egyéni és csoportos lelkigondozói munkát. A börtönlelkészeknek olyan emberekkel van dolguk, akik különösen is veszélyeztetettek, de munkájuk során fel kell dolgozniuk a büntetésértelmezés különböző szempontjait, a társadalmi előítéleteket is kezelniük kell, jó kapcsolatot kell ápolniuk a büntetés-végrehajtás intézményének vezetőivel és beosztottjaival.

Gyakorlati szempontok.⁷ A lelkigondozásnak olyan emberekre kell irányulnia, akiket személyes végzet, sajátos – sokszor torzult vagy sérült – személyiség jellemez, akiket terhel az ítéletük és a szabadságmegvonás, emiatt fokozottan érzik elkülönítettségüket. A fogvatartottak személyiségfejlődése, önértékelésük, konfliktuskezelési képességeik fejlesztése gyakran nehéz körülmények között kell történnék. Átélik a vágyat némi elfogadásra, védelemre, ugyanakkor tapasztalják a társadalom elutasítását, gyakran heves agresszióját. Így közösségi kapcsolataik zavarttá válnak. A börtönviszonyok, a **prizonizáció** ártalmi gyakran személyiségük leépülésében mutatkoznak meg. A lelkigondozásnak éppen az a feladata, hogy teret nyújtson nekik személyiségük megőrzéséhez, bátorítást nyújt ahhoz, hogy elfogadják önmagukat, és keressék Isten irgalmasságában személyiségük újjászületését, megújulását.

A börtönpasztorációnak az intézményes-egyházi szemlélete szerint minden belső-külső megújulás kerete a tényleges közösség. Ez az egyéni beszélgetésekben, az istentiszteleteken és a csoportmunkában valósulhat meg. Ez a segítő-támogató közösség jellegét kell hordozza.

A börtönpasztorációnak segítséget kell nyújtania a büntetés eredményes feldolgozásához. A bűn és a büntetés pozitív feldolgozásának teológiai alapja az, hogy az emberi ítélet nem esik egybe Isten ítéletével, hiszen Jézus halálában és feltáma-

5 Gefängnisseeleorge – Grundlegende Informationen zum kirchlichen Dienst in Justizvollzugsanstalten.

Zusammengestellt und herausgegeben von Peter Rassow, EKD Hannover, 1991.

6 Zur theologischen Grundlegung der Seelsorge in Justizvollzugsanstalten, 9-15.

7 Zu Rolle und Aufgabe von Gefängnisseeleorgern in Gefängnis, Kriminalpolitik und Kirche, 25-30.

dásában Isten mindeneket felülmúló irtalma és kegyelme jut kifejezésre. Komoly feladata a börtönlelkésznek, hogy az elítéltekben felébressze a felelősségtudatot, a lelkiismeretet, s így segítse el őket személyiségük változásához.

A minőségbiztosítás svájci modellje⁸

Ez a hivatalos állásfoglalás abból indul ki, hogy a börtönlelkigondozás klasszikusan közös ügye az egyháznak és az államnak. Ezt Svájc minden kantonában elismerik. Az alaptörvény szerint a börtönlelkigondozásnak a fogvatartottak javát kell szolgálnia. A börtönszolgálatokon belül a lelkigondozás speciális szakszolgáltatnak minősül. Mivel a svájci büntetés-végrehajtásban az elmúlt években a normák egyre összetettebbek lettek, ezért kellett újragondolni azt a kérdést is, miként biztosítható a börtönpasztoráció minősége. Ehhez készítették el a börtönlelkészi szolgálat minőségi mutatóit, amit az alábbiakban részletesebben ismertetünk.

Alapelvek: a börtönpasztoráció értékei és minősége

A) A börtönlelkigondozás: előítéllettől mentes kapcsolat felajánlása.⁹

A bibliai-keresztény emberkép alapján a professzionális lelkigondozáshoz hasonlóan csak előítéletmentes kapcsolatban valósulhat meg. A keresztény emberkép az ember-társat minden kapcsolatában: így önmagához, embertársához, környezetéhez és Istennel való kapcsolatában a bibliai-keresztény hagyomány fényében szemléli. Ez a lelkigondozás – független kinek-kinek a teljesítményétől, tetteitől, kudarcaitól – tud arról az üzenetről, ami Istentől mindenkinek üdvöt és kegyelmet, értelmes életet és az értékek becslését kínálja.

B) A börtönlelkigondozás párbeszédéses folyamat.¹⁰

A börtönlelkészek minden fogvatartottat – függetlenül vallási meggyőződésétől vagy felekezeti hovatartozásától – nyitottsággal, gondosan és tisztelettel illetnek. Az elítéltekkel együtt közösen keresik életútjuk spirituális értelmét. Ez csak párbeszédéses, beszélgetős formában valósulhat meg. Lelkigondozó és fogvatartott arra törekszenek, hogy a személyes hitbeli meggyőződés alapján saját sorsát ki-ki újra próbálja olvasni, mégpedig transzcendens látószögből. Ezt nevezik a **saját sorsunk spirituális újraolvasásának (relecture spirituelle)**.

C) A börtönlelkigondozás arra bátorítja a fogvatartottakat, hogy szembeüljenek saját élettörténetükkel.¹¹

A börtönlelkigondozás az egész emberről való gondoskodást jelenti, egész élettörténetének összefüggésében valósul meg. A lelkigondozás arra vállalkozik, hogy rámutasson Isten szeretetteljes hozzáánfordulására, aminek tapasztalata lehetővé teszi a saját bűnös voltunkkal való szembesülést. Ennek során megpróbálja elérni

8 **Qualitätssicherung, Interkonnektionelle Konferenz, Bern, 2002. október.**

9 **I. m. 3.**

10 **I. m. 3.**

11 **I. m. 4.**

az elkövetett tett iránti felelősség vállalását, saját esendő voltunk felismerését, a fogvatartott saját élettörténetében lehetséges megengesztelődés előmozdítását. Ennek érdekében a börtönlelkészi szolgálat a találkozás, beszélgetés szabad lehetőségét kínálja fel a fogvatartottnak, amikor is a bizalom légkörében kerülhet sor a múlt feldolgozására, a jelen átgondolására és a jövő lehetőségeinek reális mérlegelésére.

D) A börtönlelkigondozás segítséget nyújt a szabadságvesztés ideje alatt a mindennapok hordozásához.¹²

A mindennapok terheinek hordozásához a börtönlelkigondozás azzal járul hozzá, hogy a fogvatartottakkal rendszeres kapcsolatot ápol, különféle egyházi/ökumenikus alkalmakon (istentisztelet, bibliaóra, csoportos foglalkozás, lelkigondozói beszélgetés...).

E) A börtönlelkészi szolgálat segíti a büntetésvégrehajtást.¹³

Egyrészt azzal, hogy a szabadságelvonás ártalmas következményeit lelkileg segít kivédeni, másrészt azzal, hogy igyekszik felkészíteni a maga eszközeivel a szabadulás utáni életre a fogvatartottat. Így a börtönlelkészi szolgálat többre vállalkozik, mint a fogvatartottak lelkigondozására.

F) A börtönlelkészi szolgálat hozzájárulás a szociális újra beilleszkedéshez.¹⁴

A múlt feldolgozása és közös keresése az élni érdemes és lehetséges jövő perspektíváknak a felvázolásával folytatódik. Ezzel segíteni lehet a fogvatartott személyes életének megváltozását és erősítését. Az egyéni sors történet spirituális értelmezésénél ügyelni kell a következőkre:

- a fogvatartott személyiségének sokoldalú továbbfejlesztése, például pszichoterápiai motiválás révén is,
- a lelkigondozói segítség együttműködése révén más intézményi szolgálatokkal (intézeti pszichológus, nevelő).

G) A börtönlelkészi szolgálat pozitív értelemben fogékonyabbá, problémaérzékenyebbé teheti az egyházakat és a társadalmat is azok iránt, akik életük egy részét börtönben töltik.¹⁵

A börtönlelkészi szolgálatnak a maga nagyon is körülhatárolt lehetőségei között maximálisan lépnie kell annak érdekében, hogy felhívja az egyházak és a társadalom tagjainak figyelmét azok gondjaira, problémáira, akik szabadságvesztésük idejét töltik. Ugyanakkor figyelembe veszi a közvélemény érdekét és érdeklődését, és az álláspontok közelítésére törekszik.

12 I. m. 5.

13 I. m. 5.

14 I. m. 5.

15 I. m. 6.

A börtönpasztoráció minőségi mutatói – alapvető elvárások a börtönlelkéssel szemben

Belső feltételek¹⁶

- lezárt teológiai tanulmányok
- speciális szakképzettség, amely valamilyen tanácsadói tevékenységgel kapcsolatos (például börtönlelkészi másod-, vagy szakdiploma)
- rendszeres szupervízió és szakmai továbbképzés
- kompetencia a csoportfoglalkozások területén
- képesség a jogi és szociáletikai kérdésekben való eligazodáshoz
- a büntetés-végrehajtás intézményének strukturális ismerete, célkitűzéseinek megismerése
- szociális és személyes kompetencia
- képesség a kapcsolatteremtésre és az együttműködésre
- képesség a saját álláspont vagy kritika megvédésére
- mások kritikájának elfogadása
- beleérzőképesség
- terhelhetőség
- humorérzék
- képesség annak megítélésére, kivel szemben mekkora távolságtartás, illetve közeledés a tanácsos
- egyénileg fejlett és képzett vallási magatartás, spirituális gyakorlat annak érdekében, hogy megítélhesse a tényleges vallási-spirituális szükségleteket, s azoknak megfelelő választ tudjon adni szavakban, tettekben vagy rituálékban
- a saját maga határainak és képességeinek tudatosítása.

Külső feltételek¹⁷

Ezek között a svájci szabályozás kiemeli az állam, az egyházak és a bv-intézetek saját hatáskörben végzendő átháríthatatlan feladatainak a fontosságát.

- Fontos a börtönlelkigondozás helyének meghatározása az intézmény rendjében
- a lelkigondozói információkkal és adatokkal való eljárás módjainak tisztázása
- a börtönlelkész elérhetőségének, illetve helyettesítésének tisztázása és rögzítése
- megfelelő terek, helyiségek biztosítása az istentiszteletekhez, a lelkigondozói beszélgetésekhez, a börtönlelkész számára irodahelyiség berendezése
- a szupervízió és a továbbképzés lehetőségeinek biztosítása, illetve engedélyezése.

16 I. m. 7.

17 I. m. 8.

A börtönlelkigondozás gyakorlatával szemben támasztott minőségi elvárások¹⁸

A börtönlelkigondozás értékeinek és minőségének gyakorlati biztosításához hozzátartozik egy kívülről is világosan megkülönböztethető jelleg. Bizonyos folyamatok, cselekmények értendők ez alatt, amelyek révén a kitűzött célok és értékek kifejeződnek.

Kapcsolatfelvétel és ennek megszervezése¹⁹

- a lelkigondozónak minden találkozásban érzékeltetnie kell, hogy bizonyos értékeknek a hordozója és továbbadója kíván lenni
- időt kell szánniuk a kapcsolatok kiépítésére
- szem előtt kell tartania a szakmai távolságtartást (nyugalom, érzelmi visszafogottság)
- a beszélgetések során és folyamatában a fogvatartott személyiségének átfogó szemléletéhez kell eljutnia, tehát fizikai, pszichikai, szociológiai és spirituális sajátosságaival tisztába kell jutnia
- komolyan kell vennie azt, ami a fogvatartottat pillanatnyilag foglalkoztatja, figyelembe kell vennie a fogvatartott belső tartalékait és pillanatnyi személyes környezetét, illetve állapotát
- visszafogottan és tartózkodóan kell viszonyulnia ahhoz, amikor harmadik személyről van szó
- minden helyzetben annak a szerepnek megfelelően kell viselkednie, amit tőle egyházi felhatalmazása és az egyházi elvárások megkívánnak.

A vallási dimenzió tematizálása²⁰

A börtönlelkészek állandó reflexióban állanak a keresztyén lelkiséggel és vallási nézetekkel, azaz kísérletet tesznek arra, hogy az evangélium üzenetét a fogvatartottak élethelyzetére alkalmazva tematikusan feldolgozzák az egyes történeteket, Igéket. Ennek során senkire sem kényszeríthetik rá meggyőződésüket. Más vallásokkal, felekezetekkel szemben a tiszteletben tartás magatartását tanúsítják. A vallási vagy felekezeti rituálékat gondosan, mindig az adott helyzetnek megfelelően alkalmazzák.

A minőségi standardok szerint végzett börtönpasztoráció eredményei²¹

A lelkigondozás által korábban alig feltételezett változások érhetők el. Ugyanakkor az sem maradhat következmények nélkül, hogy egy adott büntetésvégrehajtási intézetben van vagy nincs fő-, illetve részállású börtönlelkész. Az a reményesség, amit ennek a szolgáltatnak a jelenléte sugározhat, a munkatársakra is kihat.

18 I. m. 8.

19 I. m. 9.

20 I. m. 10.

21 I. m. 10.

A büntetés-végrehajtás intézményével szemben támasztott elvárások²²

- A börtönlelkigondozásnak biztosítson megfelelő helyet az írásos és a szóbeli tájékoztatásokban
- A lelkigondozásnak és a vallásgyakorlatnak méltó és alkalmas helyiséget szükséges biztosítania
- Kellő időt szükséges biztosítania erre a tevékenységre
- Különleges események vagy szükséghelyzetek előálltakor a hivatalos időn túl is el kell tudnia érnie a börtönlelkészt
- A vezetésen keresztül bizonyos, a munkáját segítő információkhoz kell jutnia, illetve lelkési titoktartása sérelme nélkül bizonyos információkat tovább ad az intézet hivatalos állománya bizonyos tagjainak.

Az egyházakkal szemben támasztott elvárások²³

- A börtönlelkészség jellegénél fogva az egyház diakóniai-missziói tevékenységének része
- A büntetés-végrehajtás belső rendjéhez igazodva végeztetik ezt a szolgálatot
- A börtönlelkészek ki-, vagy továbbképzéséhez, illetve szupervíziójához szükséges anyagi eszközöket biztosítják
- Ismerik és elismerik a börtönlelkészi szolgálat fontosságát azzal is, hogy számára megfelelő szaktestületet és munkacsoportot állítanak fel az egyházi struktúrában
- Hasznosítják a börtönlelkészek tapasztalatait a gyülekezetekben, illetve a munkatársak képzésében.

Anélkül, hogy most részletes értékelést adnék ennek az egyházi állásfoglalásnak számunkra is több tekintetben iránymutató pontjairól, legalább annyit fontosnak tartok leszögezni: a börtönlelkészi szolgálat szakmai színvonalának biztosítása, lehetőség szerinti emelése érdekében nálunk is jó lenne **biztosítani a szakmai napokat, továbbképzéseket, ha szükséges külföldön, vagy külföldi előadók meghívásával. Ugyanígy szükség van egyfajta református/protestáns egyházi állásfoglalásra a börtönlelkészi szolgálatról.** A büntetés-végrehajtás magyar struktúrájában viszont még mindig hiányzik a felsőszintű és az intézeti szintű munka, illetve együttműködés objektív, nem bizonyos személyek körüli koordinálása, ösztönzése. Fontos lenne egy ökumenikus szakmai lap megjelentetése, illetve ökumenikus szintű anyagi támogatása.

Cselekvési stratégiák – a börtönpasztoráció alapállása az elfogadás

Az eddig áttekintett intézményi és egyéni módszerek, koncepciók, valamint a református teológiai háttérelemek felvázolása nyilvánvalóvá tette, hogy a börtönlelkigondozás meghatározó alapállása, a börtönlelkészek meghatározó atti-

22 I. m. 11.

23 I. m. 12.

tüdje az elfogadás. Ezt az attitűdöt ilyen elemek, mozzanatok építik fel **Weber**²⁴ elemzése szerint:

- figyelek a másikra, tekintetbe veszem gondolatait, érzelmeit, élményeit, kívánságait
- teljes belső érdeklődéssel és elkötelezettséggel hallgatom meg, magatartásomat vele szemben az érzelmi melegség, a barátságosság és a részvétel érezhető szándéka jellemzi (nem lehetek morózus, barátságtalan, közömbös, érzelmileg fagyos)
- keresem a másikban, a fogvatartottban azt, ami személyiségének erős oldala, s ha az pozitív, igyekszem erősíteni beleérzésemmel
- meghagyom számára a szabadságot és páratlansága érzését, de kötődéseit és korlátait is, esélyét az előre lépésre
- lemondok akár a pozitív, akár a negatív értékkiteletekről, tanácsokról
- pozitív alapállásomat nem kötöm feltételekhez, korlátozásokhoz
- amennyiben a fogvatartottal szemben nem tudok pozitív viszonyt kiépíteni, érzelmileg nyitott és barátságos kapcsolatot létesíteni vele, akkor egy másik személyt ajánlok a figyelmébe
- aki lehet intézeti pszichológusa, nevelő vagy lelkész is
- óvakodnunk kell a frázisoktól!

Csapdák, hamis attitűdök, ellenjavallat

- nem kelthetünk a fogvatartottban hamis érzelmeket vagy tudatot afelől, hogy mindenestől és feltétlenül mellette állunk, s elfogadjuk őt, ez azt is jelentené, hogy jóváhagyjuk büntetését, ami miatt szabadságvesztését tölti
- a bűnöst az önismeret, bűnismeret, megbánás, jóvátétel, megváltozott magatartás (a szabadulás után) fázisain kell végigvezetni, ez személyisége rehabilitációjának útja
- a bűnt, amit elkövetett, néven kell nevezni, meg kell ítélni, az oda vezető motivációkat tisztázni kell a személyes beszélgetésben, s ami nem környezeti elem, hanem személyiségvonás, azt kritikai korrekció alá kell vetni, ennek módja lehet az önismereti beszélgetés, bibliai történetek feldolgozása, a bibliodráma
- katarzisz, megtérés, őszinte és mély bűnvallás nélkül nincs megújulás, csak kozmetikázás, s valójában nem történik meg korrekció, a felszín jobb lesz, a mélyben ott lappang viszont továbbra is a baj

Jézus Krisztus keményen megítélte a bűnt, de felemelte a bűnöst, s bízott annak valódi megváltozásában, ezért mondta sokszor: „Menj el, s többé ne vétkezzél!”. A börtönben elsősorban nem javító-nevelő munkát kell a börtönlelkésznek

²⁴ Weber W., *Wege zum helfenden Gespräch. Gesprächspsychotherapie in der Praxis*, Reinhardt, 9. Aufl., München 1990, 65.

végeznie, hanem a fogvatartott egész életét átprogramozó evangéliumi hívást kell közvetítenie: „Térjetek meg, valljátok meg bűneiteket, újuljatok meg!”.

Mindennek a felismerése, belátása, felismertetése, beláttatása komplex börtönlelkigondozói feladat. Multidimenzionális cselekvési stratégia szükséges hozzá: azaz mint alapmotívum, refrén kell átjárja minden tevékenységünket a bv-intézetben a **megtérés-megbocsátás-újjáteremtés evangéliuma**, legyen az istentisztelet, bibliaóra, egyéni vagy csoportfoglalkozás. Most ez utóbbiról lesz szó.

Egyházi csoportmunka a büntetés-végrehajtásban²⁵

Már korábban utaltunk a zárt viszonyok közötti közösségeresés, közösségépítés fontosságára, ami alatt most nem a zárkaközösséget, hanem elsősorban az egyházi-lelkigondozói munkához kapcsolódó közösségtípusokat (istentiszteleti közösség, bibliaórai közösség, csoportalkalmak közössége) értem.

A büntetés-végrehajtásban folyó egyházi munka jellegéből következően a beszélgetős csoportok nem helyettesítik a börtönpszichológus által vezetett gyógyító csoportokat, jóllehet a személyi összetétel tekintetében gyakran adódik átfedés. Az egyházi csoportmunkában részt vevők között ugyanis nem egy olyan személy akad, aki már többszörösen büntetett visszaeső, aki a gyógyító csoport munkájával szemben „rezisztens”, mégis igénye van az egyházi közösségre, amint az első bűntényes, jobb reszocializációs kilátásokkal rendelkező személy. Ezt a sokféleséget az irgalomtól áthatott elfogadás, előítéletmentes tolerancia iránt elkötelezett börtönlelkészi magatartással lehet hordozni és viselni. Ez a magatartás a csoport tagjait is hasonló magatartásra motiválhatja. Ez a fogvatartotti hierarchia ellensúlyozásának is az egyik módja és alkalma. Konkrétan ez jelentheti azt, hogy például az az elítélt, aki például szexuális vagy pedofil bűncselekménye miatt elítéltársai megvetésének van minduntalan kitéve, ebben a csoportban egyenrangúnak érezheti magát. Ilyen értelemben minden egyházi alkalom a büntetés-végrehajtásban egyfajta **szabadabb ellenkultúrát** is jelent a túlzottan is emberi, de nem minden esetben emberséges börtönvilág törvényeivel szemben. A **találkozásnak**²⁶, s az emberi méltóság átmentésének, megőrzésének nevezi ezért a német szakirodalom a bv-s struktúrában belüli egyházi csoportmunkát.

Mint minden gyülekezetben, úgy a börtönön belüli gyülekezetben is van egy **mag, ekklézsiológiai nukleusz**, ami rendszeresen jelen van az alkalmakon, ha

25 A bőséges szakirodalomból vesd össze ehhez: O. Schäfer, Seelsorger im Justizvollzug, in: Kirche für Gefangene. Hrsg. v. Gudrun Diestel (ua.), Kaiser Verlag, München. 1980; O. Schäfer, Arbeit in Gruppen als Form der Seelsorge. In: P. Rassow (Hrsg.), Modelle pastoralen Dienstes im Justizvollzug, Selbstverlag Celle, 1974; P. Dräger, Seelsorge in einer Justizvollzugsanstalt – Überlegungen aus der Praxis. Wege zum Menschen. 31. Jhrg. 1979; Továbbá: Empfehlungen der EKD: Seelsorge in Justizvollzugsanstalten, 1979.; H. Koch, Evangelische Seelsorge. In: H.-D. Schwind/G. Blau (Hrsg.), Strafvollzug in der Praxis. 2, völlig neu bearb. Aufl. Berlin/New York, 1988.

26 Igen értékes információkat kapunk e tekintetben két könyvből: G. Scheibel, Wie der Funke überspringt. Menschen begegnen wie Jesus es tat. Haenssler Verlag. Neuhausen/Stuttgart. 1992; A. Steiner/V. Weymann, Jesus Begegnungen. F. Reinhardt Verlag/Benzinger Verlag. Basel-Zürich-Köln. 1977.

egyéb intézkedés nem akadályozza ebben. Van, ahol már szűkebb-tágabb imacsoportok is kialakultak.

Sok esetben kell lassú, kitartó munkával a bizalmat, a megszólalás bátorságát és fegyelmzettségét a fogvatartottakban kialakítani, amihez egyfajta **mesélő-elbeszélő narratív módszer** igen jó segítséget nyújt. Erről a narratív terápiáról, meglévő, de nem tudatosított belső értelmi források megnyitásáról, pozitív hatásáról a későbbiekben még szó lesz.

A csoportban az elítéltek elsősorban érzelmi megértést, elfogadást, az alkalmazkodás kényszerétől és a megvetéstől mentes légkört keresnek. Azt a helyet, ahol mindegyikük az lehet, aki. Ennek során tiszteletben kell tartania bizonyos szabályokat annak érdekében, hogy a csoportmunka valóban csoportmunka lehessen, amelyben neki is kijár bizonyos megbecsülés, s önmaga is tiszteletben tartja a másikat. Különösen is *sérült* a fogvatartottakban az *önérték-tudat vagy érzés*, s éppen ezért kell segíteni őket abban, hogy ebből a lelki sérülésből kijöjjenek. Ennek módja az önértékre, reális önértékelésre nevelés, ami szintén részét képezi az egyházi csoportmunkának a börtönökben. Ezzel, meg a személyes lelkigondozással csökkenthetők a szuicid készletések és kísérletek száma a zárt intézeti viszonyok között. Miközben naponta tapasztalja az elítélt az elítéltségével járó stigmát, bélyeget, jelentős és fontos alkalom számára a csoportfoglalkozás, ahol legalábbis a foglalkozás idejére leveszik róla ezt a stigmát. Sokan ezért még azt is magukra vállalják, hogy zárka – vagy elítélt társaik gúnyt üznek belőlük („*Mit szenteskedsz? Imádkozd le a bűneidet!*” – hangzik sokszor és sokféle variációban a fogvatartott társaktól. De sajnos nem egyszer a felügyelet részéről is elhangzik még ilyen megjegyzés: „*Nem most kellene istenesnek lenned, hanem mielőtt bekerültél volna!*”)

Akceptálás, stigmalevétele, elfogadás, identitás-erősítés, önértékre nevelés a jó egyházi csoportmunka reálisan kitűzhető célja. Ezenközben jutnak érvényre a misszió és az evangéliumhirdetés szempontjai is. A bibliai kontextus sok-sok példát ad elénk ezeknek a céloknak az eléréséhez, hiszen Jézusnak magának a tanítványi és követői csoportban hasonló terhekkel kellett szembenéznie.

Jézus csoportterápiájának lényege a beszélgetésterápia, az Ige-terápia, a Logos-terápia volt. De hogyan is kommunikált Jézus?

Ott kereste fel az embereket, ahol voltak. Utánuk ment. Ezzel személyessé tette üzenetét, így váltotta át az üzenetet személyes megszólítássá. Ennek során egyszerűen fogalmazott, lényegre törően.

Tettekkal kommunikált, nem csak szavakkal. Ennek a börtönben, így a látogatásnak, az érzelmi figyelmességnek felfokozott jelentősége van. Képek és történetek jobban megragadják az embereket, mint száraz gondolatok. Jézus a világ, az élet színeivel is hatott az emberekre, ezeknek a színeknek, a történetek és képek színeinek különösen megragadó erejük van a fogvatartottak sűrű világában, amiről egy elítélt így szólt:

„*Itt minden sűrű. A falak, a takaró, a ruhánk, a fogvatartók, a felügyelet öltözeke, még a börtön macskái is*”.

Eltekintve a nagy ítéleti időt töltőkre vonatkozó speciális lelkigondozói feladattól, a legtöbb, néhány éves szabadságvesztést töltő elítéltnél a csoportban, az egyházi kiscsoportban a tanácsadásnak, a lelkészi munkának más feladatai és eszközei vannak. Az evangéliumi Jézus-terápiából kiindulva, ezt ilyen szempontok, cselekvési stratégiák jellemzik:

- támogató-beleérző kapcsolat felépítése a fogvatartottal
- érzelmi katarzis (bűnvallástétel, bűnismeret, lelkiismeretébresztés, megtérés-re hívás) által a vitális és az emocionális életfunkciók normalizálása, lehetőség szerint már az előzetes fogvatartás vagy a még nem jogerős szakaszban, amire még mindig nincs mindenütt teljes mértékben lehetőség
- szembesülés a tettel, amiért ítéletét tölti a fogvatartott, de nem a kibeszélés, nem a megszégyenítés, hanem a gyógyulás, a feldolgozás és az elkövetett tett, illetve az arra irányuló készletesség megtagadása, kiüzése – a lehetséges mértékig – belső világából
- a lehetséges pozitív erőforrások felfedeztetése a csoporttagok segítségével és a csoporttagokban, hogy ez felerősödjön és nevesítve a későbbiekben is segítségére lehessen az elítéltnak
- helyzetből kitekintve, a lehetséges és reális jövőkép felvázolása az örökkévalóság horizontján
- pánikhoz vezető reakciók levezetése, kézbe tartása a csoporton belül, az együttérzés és a biztatás, a remény felébresztése és segítségül hívása révén
- a börtönlét károsító hatásának, a prizonizációnak tudatosítása, az ezzel szemben alkalmazható lelki védelmi eszközök (imádság, bibliaolvasás, egyházi könyvek olvasása, ilyen jellegű sajtótermékek, rádió- és tv-adások hallgatása, nézés, ezek megbeszélése...) naponkénti felhasználása
- az önbizalom helyreállításának és az Én normális funkcióinak támogatása a különböző egyházi alkalmakon való aktív részvétel (felolvasás, versmondás, éneklés, imádság, valamilyen kreatív alkotás, rajz készítésére ösztönzés, ami egyházi-bibliai tartalmú...) által.